

Jerzy Słyk

Opinia prawna na temat projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw¹

Legal opinion on a bill amending the Act – Law on Common Courts System and some other acts: The author gives an evaluation of the proposals to supplement the Act – Law on Common Courts System with the provisions on family diagnostic and consultation centres. Currently, their functioning is based on the Act on Juvenile Delinquency Proceedings, which fact is criticized by the author who claims that the centers, due to their tasks and the nature of and the proposed legislation, should be governed by the Act – Law on Common Courts System. In his opinion, the proposed bill does not eliminate all previous doubts concerning the use of evidence supplied by the centre in civil proceedings and, in this regard, needs to be completed. He also discusses some doubts about the wording and the arrangement of the proposed legislation.

Keywords: bill | common court | family diagnostics & consulting centre
Słowa kluczowe: projekt ustawy | sąd powszechny | rodzinny ośrodek diagnostyczno-konsultacyjny

Doktor nauk prawnych, adiunkt Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, adiunkt Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości; j.slyk@uksw.edu.pl.

Ocena działalności rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych w kontekście proponowanych zmian

Jak wynika z uzasadnienia projektu ustawy, będącego przedmiotem niniejszej opinii, celem projektowanych zmian prawnych jest określenie usytuowania ustrojowego rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych (RODK) i jednocześnie: *usankcjonowanie wieloletniej praktyki wydawania przez ośrodki opinii w zróżnicowanych kategoriach spraw* (uzasadnienie, s. 1). Proponowane

¹ Opinia sporządzona 5 lutego 2015 r. na zlecenie Biura Analiz Sejmowych (druk sejmowy nr 3058/VII kad.); BAS-49/15A.

unormowania mają zatem służyć porządkowaniu stanu prawnego i nie prowadzą do istotnych zmian w praktyce funkcjonowania RODK. Ocena potrzeby tak uzasadnionej nowelizacji musi być dokonana na podstawie dotychczasowych ustaleń empirycznych w zakresie działalności tych ośrodków, w szczególności wydawanych przez nie opinii w sprawach rodzinnych i nieletnich.

Rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne powstały na mocy zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z 7 sierpnia 1978 r. Ich powołanie stanowiło jeden z etapów rozwoju systemu psychologiczno-pedagogicznego diagnozowania dzieci dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości w Polsce i polegało na zmianie nazwy „ośrodek diagnostyczno-selekcyjny” na „rodzinny ośrodek diagnostyczno-konsultacyjny” oraz rozszerzeniu ich zadań przez dopuszczenie sporządzania ekspertyz w sprawach rozwodowych i opiekuńczych².

Zadania RODK zostały wskazane w art. 24 i 25 ustawy z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (dalej: u.p.n.)³. Na podstawie tych przepisów oraz art. 84 u.p.n. rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne w szczególności zobowiązane są do diagnozowania nieletnich i ich środowiska rodzinnego, poradnictwa i opieki specjalistycznej nad nieletnimi, a także diagnozowania i poradnictwa w zakresie przeciwdziałania i zapobiegania demoralizacji. Bardziej szczegółowo zakres zadań ośrodków określa § 14 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 sierpnia 2001 r. (Dz.U. nr 97, poz. 1063) w sprawie organizacji i zakresu działania rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych⁴.

² Na ten temat por.: A. Sokołowska, *Psychologiczna ekspertyza sądowa w sprawach dzieci i młodzieży*, Warszawa 1977, s. 18–43; W. Stojanowska, *Dowód z opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego w sprawach o rozwód i jego wpływ na treść wyroku w świetle wyników badań aktowych*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2002, nr 2(1), s. 7; P. Ostaszewski, *Opinia rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego w sprawach o ustalenie kontaktów dziecka z innymi osobami niż rodzice*, „Prawo w Działaniu” 2008, nr 4, s. 183.

³ Przepisy te podlegały istotnym zmianom. W pierwotnym brzmieniu przewidywały skierowanie nieletniego do rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego w celu przeprowadzenia badania. Obecnie znacznie szerzej określają zadania tych ośrodków, wskazując na wydawanie opinii w celu uzyskania kompleksowej diagnozy osobowości nieletniego, wymagającej wiedzy pedagogicznej, psychologicznej lub medycznej, określenia właściwych kierunków oddziaływania na nieletniego.

⁴ Do zadań tych należy:

- 1) przeprowadzanie badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich oraz wydawanie na ich podstawie opinii na zlecenie sądu lub prokuratora,
- 2) prowadzenie mediacji w sprawach nieletnich i sprawach rodzinnych na zlecenie sądu,
- 3) sprawowanie opieki specjalistycznej nad nieletnimi skierowanymi przez sąd,
- 4) prowadzenie poradnictwa specjalistycznego dla nieletnich, ich rodzin oraz rodzin zagrożonych demoralizacją, na zlecenie sądu,

Działalność ośrodków była przedmiotem badań i oceny w okresie ich wieloletniego funkcjonowania w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości. Wnioski wynikające z tych badań mają istotne znaczenie z punktu widzenia oceny projektu będącego przedmiotem niniejszej opinii⁵.

Jak wynika z danych zgromadzonych przez P. Ostaszewskiego, na podstawie informacji statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości, liczba wydawanych przez RODK opinii stale wzrasta. W 2012 r. ośrodki wydały w sumie 24 689 opinii⁶. W tym czasie zatrudniały 803 pracowników. Warto podkreślić, że mimo umocowania działalności ośrodków w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, najwięcej opinii wydawanych jest w sprawach opiekuńczych (w 2012 r. – 11 366)⁷. Przeprowadzone w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości badania aktowe pozwalają bardziej szczegółowo określić odsetek spraw określonego rodzaju, w których przeprowadzony został omawiany dowód. Przykładowo, z badań prowadzonych przez E. Holewińską-Łapińską wynika, że w 19% spraw o rozwiązanie przysposobienia rozpoznanych w latach 2010–2011, dowód taki został przeprowadzony⁸. Według ustaleń autorki w sprawach dotyczących osobistej styczności z małoletnimi innymi osobami niż rodzice, opinia rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego była wydawana w 33,5% przypadków⁹. Rządziej przeprowadzenie tego dowodu miało miejsce w sprawach dotyczących umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej (ok. 10%)¹⁰. W badaniu dotyczącym spraw nieletnich, przeprowadzonym przez autora niniejszej opinii, odsetek po-

5) współdziałanie z placówkami wykonującymi orzeczenia sądu, instytucjami i organizacjami zajmującymi się problematyką ochrony i umacniania rodziny.

⁵ Szczegółowe przedstawienie dotychczasowych wyników badań przekracza ramy niniejszej opinii. Wyczerpującą analizę w tym zakresie przeprowadziła E. Holewińska-Łapińska [w:] *Opinia w sprawie potrzeby zmian stanu prawnego normującego rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne*, Warszawa 2014.

⁶ Liczba opinii w poszczególnych latach wyniosła: 2007 – 22 041, 2008 – 23 045, 2009 – 24 159, 2010 – 24 269, 2011 – 24 309, por. P. Ostaszewski, *Opinie sporządzone przez rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne w sprawach opiekuńczych i rozwodowych*, „Prawo w Działaniu” 2013, nr 14.

⁷ *Ibidem*.

⁸ E. Holewińska-Łapińska, *Rozwiązanie stosunku przysposobienia w orzecznictwie sądów powszechnych w latach 2010–2011*, „Prawo w Działaniu” 2013, nr 14, s. 147; warto podkreślić, że autorka dokonała oceny na podstawie akt, iż dowód z opinii RODK powinien być przeprowadzony w znacznie większej liczbie spraw (62,5%).

⁹ E. Holewińska-Łapińska, *Orzekanie o osobistej styczności z małoletnimi osobami innymi niż ich rodzice*, „Prawo w Działaniu” 2008, nr 4, s. 119.

¹⁰ E. Holewińska-Łapińska, *Orzekanie o umieszczeniu małoletniego w rodzinie zastępczej*, „Prawo w Działaniu” 2008, nr 4, s. 12.

stępowania sądowych, w których omawiany dowód został przeprowadzony, wyniósł 26%¹¹.

W piśmiennictwie wielokrotnie formułowane były – poparte badaniami empirycznymi – oceny dotyczące funkcjonowania rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych, w szczególności jakości przygotowywanych przez nie ekspertyz. Zdaniem W. Stojanowskiej i S. Niciuńskiego opinie ośrodków w porównaniu z innymi opiniami biegłych są obszerniejsze, odznaczają się uporządkowaną i ułatwiającą percepcję formą¹². Autorzy sformułowali swoje stanowisko w 1985 r. na podstawie badań empirycznych. Obszerną ocenę dowodu z opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego na podstawie kolejnych przeprowadzonych przez siebie badań spraw rozwodowych rozstrzygniętych w latach 1997–1998, przedstawiła W. Stojanowska¹³. Autorka wskazała na pozytywne oceny sędziów dotyczące współpracy z ośrodkami, komunikatywności i poziomu merytorycznego opinii. Dobrze oceniła również praktykę wykraczania przez ekspertów ośrodków poza pytania sformułowane w tezie dowodowej oraz strukturę wydawanych opinii¹⁴. Podkreśliła wysoką zgodność rozstrzygnięć z wnioskami opinii (83% spraw)¹⁵. Jej zastrzeżenia budził natomiast długi czas oczekiwania na wydanie opinii oraz – w niektórych przypadkach – sposób formułowania tez dowodowych przez sądy¹⁶. Na tych podstawach sformułowano zostały wnioski, dotyczące potrzeby zwiększenia liczby pracowników rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych i rozszerzenia zakresu prowadzonej przez nie działalności¹⁷. Również P. Ostaszewski, na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, pozytywnie ocenił rzetelność opinii ośrodków i ich zestandaryzowaną strukturę¹⁸ oraz wskazał na problem przerzucania przez sądy ciężaru rozstrzygnięcia na biegłych i długi czas oczekiwania na ich opi-

¹¹ J. Słyk, *Przestępczość nieletnich w świetle badań spraw sądowych a problem odpowiedzialności rodziców za szkody wyrządzone przez ich dzieci*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2008, nr 8(2), s. 305,

¹² W. Stojanowska, S. Niciuński, *Analiza niektórych elementów psychologicznej ekspertyzy w sprawach rozwodowych* [w:] *Diagnoza psychologiczna w sprawach rozpoznawanych przez sądy rodzinne. Materiały na konferencje*, IBPS – Instytut Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego – Sąd Wojewódzki w Krakowie, 1985, s. 197–198.

¹³ W. Stojanowska, *Dowód z opinii rodzinnego ośrodka*, *op. cit.*, s. 8–56.

¹⁴ *Ibidem*, s. 27.

¹⁵ *Ibidem*, s. 40.

¹⁶ *Ibidem*, s. 19 i 54; na problem formułowania tezy dowodowej zwrócili też uwagę H. Włodarczyk, M. Kościelniak, *Próba krytycznej analizy psychologicznych ekspertyz w sprawach opiekuńczych i karnych nieletnich* [w:] *Diagnoza psychologiczna*, *op. cit.*, s. 235–236.

¹⁷ *Ibidem*, s. 54.

¹⁸ P. Ostaszewski, *Opinia rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego w sprawach*, *op. cit.*

nię¹⁹. Na podstawie kolejnego badania, realizowanego w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w 2012 r., P. Ostaszewski sformułował podobne wnioski²⁰.

Krytyczne stanowisko wobec opinii opracowywanych przez rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne wyrażone zostało przez Stowarzyszenie Centrum Praw Ojca i Dziecka²¹. Wnioski opracowane przez to stowarzyszenie raportu sprowadzają się do zarzutu stronniczości, prowadzącej do dyskryminacji ojców w postępowaniach sądowych dotyczących władzy rodzicielskiej i kontaktów z dziećmi²². Przywołane wyżej badania empiryczne nie potwierdzają tych zarzutów²³.

Przytoczone poglądy i wyniki badań pozwalają na sformułowanie pozytywnej oceny działalności rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych i przemawiają nie tylko na rzecz pozostawienia ich w systemie wymiaru sprawiedliwości, ale również za ich wzmocnieniem kadrowym i rozszerzeniem zakresu działania. Opiniowany projekt realizuje część z tych postulatów i w swoich podstawowych założeniach zasługuje na aprobatę. Należy jednocześnie zgodzić się z poglądem wyrażonym w opinii Sądu Najwyższego – Biura Studiów i Analiz z 1 grudnia 2014 r. (s. 4), zgodnie z którym zachodzi potrzeba poszerzenia projektowanej regulacji o instrumenty gwarantujące odpowiednie standardy wydawanych opinii, w szczególności rodzaj stosowanych narzędzi diagnostycznych. Rozwiązanie takie – np. w postaci proponowanej w przywołanej opinii komisji doradczej z udziałem ekspertów zewnętrznych – stanowiłoby odpowiedź na formułowane pod adresem ośrodków zarzuty.

Ustrojowe usytuowanie rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych

Jak już wyżej wspomniano, delegacja ustawowa do wydania rozporządzenia określającego organizację i działania rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych jest zawarta w art. 84 § 3 u.p.n. Jednocześnie wydane na podstawie tej delegacji rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości dopuszcza wydawanie przez ośrodki opinii w innych sprawach niż toczące się na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich – § 11 rozporządzenia określa termin na wydanie opinii w „pozostałych sprawach”.

¹⁹ *Ibidem*, s. 191 i 194–195.

²⁰ P. Ostaszewski, *Opinie sporządzane przez rodzinne ośrodki*, op. cit., s. 7–26.

²¹ *Raport z działań strażniczych „Monitoring pracy wybranych rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych”*, Warszawa 2009, http://prawaojca.org.pl/images/materialy/Raport_RODK.pdf.

²² *Ibidem*, s. 55–56.

²³ Por. też A. Czerederecka, *Rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne na cenzurowanym*, „Rodzina i Prawo” 2013, nr 24, s. 17–27.

Prokurator Generalny wniósł o stwierdzenie niezgodności § 11 ust. 1 przywołanego wyżej rozporządzenia, w zakresie w jakim odnosi się do wydawania opinii w innych sprawach niż sprawy nieletnich, z art. 84 § 3 u.p.n.²⁴. Zakwestionowana została również zgodność z tym przepisem załącznika nr II do przywołanego rozporządzenia określającego wzór opinii w innych sprawach. W uzasadnieniu wniosku jako motyw jego sformułowania wskazane zostały prośby indywidualnych obywateli oraz obywateli zrzeszonych w organizacjach zajmujących się obroną praw ojców. Prokurator Generalny wskazał na przekroczenie zakresu delegacji zawartej w art. 84 § 3 u.p.n., ponieważ kwestionowane przepisy rozporządzenia odnoszą się do postępowań niebędących przedmiotem regulacji ustawy zawierającej delegację do jego wydania. Inne stanowisko w tej sprawie zajął Minister Sprawiedliwości, powołując się na szeroki zakres unormowania ustawy 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich²⁵. Wskazał, że ustawa ta jako jedno z zadań, które realizują jej przepisy, określa przeciwdziałanie demoralizacji, o czym wyraźnie jest mowa w preambule oraz art. 1 § 1 u.p.n. Działania podejmowane na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich nie wyczerpują się zatem w postępowaniu sądowym toczącym się wobec nieletniego, ale mogą mieć charakter prewencyjny i realizuje je również na przykład wydawanie opinii w sprawach osób małoletnich.

Dotychczas Trybunał Konstytucyjny nie rozpoznał wniosku Prokuratora Generalnego. Nie przesądzając rozstrzygnięcia, które może w tej sprawie zapaść, należy stanąć na stanowisku, że zarzuty podniesione we wniosku do Trybunału Konstytucyjnego, nawet jeśli nie zadecydowałyby o uznaniu przekroczenia delegacji ustawowej w omawianym rozporządzeniu, zdecydowanie przemawiają na rzecz nowej regulacji prawnej, określającej ustrojowe usytuowanie rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych oraz zakres ich zadań. Jak wskazano wyżej, obecnie zdecydowana większość opinii jest przez nie sporządzana w innych postępowaniach niż toczące się na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Wydaje się również, że w odniesieniu do wszystkich postępowań w sprawach opiekuńczych, trudny do obrony jest pogląd o ich prewencyjnym – przeciwdziałającym demoralizacji – charakterze²⁶. Jako nieprawidłowe należy zatem uznać umocowanie działania rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych w ustawie o postępowaniu

²⁴ Wniosek z 9 lipca 2013 r., sygn. akt U 6/13.

²⁵ Stanowisko Ministra Sprawiedliwości z 22 października 2013 r.

²⁶ Pojęcie demoralizacji nie zostało zdefiniowane w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. Wymienione w art. 4 tej ustawy przykładowe zachowania stanowiące przejawy demoralizacji wskazują na ich powtarzalne i trwałe występowanie, por. M. Korcyl-Wolska, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Kraków 2004, s. 68. Pojęcie demoralizacji powinno być przy tym rozumiane w kategoriach naruszania norm etycznych (moralnych). Zakres spraw opiekuńczych jest bez wątpienia znacz-

w sprawach nieletnich. Z uwagi na ich zadania, które realizowane są w różnych rodzajach postępowań, oraz ustrojowy charakter projektowanej regulacji, wybór ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, jako miejsca unormowania dotyczącego ośrodków, należy uznać za właściwy. Jako prawidłowy należy ocenić również wybór działu VI tej ustawy oraz numer projektowanego nowego rozdziału, który dodany zostanie po istniejącym rozdziale 6, poświęconym biegłym sądowym.

Pewne wątpliwości może wywoływać określenie rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych jako „organów pomocniczych sądu okręgowego” (projektowany art. 157a § 1). Określenie „organ pomocniczy” ma charakter funkcjonalny, podczas gdy powiązanie ośrodków z sądami okręgowymi, o które – jak się wydaje – chodzi w przytoczonym przepisie, ma charakter organizacyjny. Z pozostałych przepisów projektowanej nowelizacji wynika, że ośrodki wykonywać mają zadania, na rzecz różnych sądów (przede wszystkim rodzinnych, a więc rejonowych), a także prokuratora (art. 157g i 157h). Ponieważ stosowane dotychczas w piśmiennictwie określenie RODK jako „organów pomocniczych sądu rodzinnego”²⁷ w świetle projektowanego zakresu ich działania wydaje się również zbyt wąskie, należy rozważyć zastosowanie np. określenia „organ pomocniczy wymiaru sprawiedliwości”²⁸ lub rezygnację z określenia funkcjonalnego na rzecz organizacyjnego („rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne działają przy sądach okręgowych”).

Dowód z opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego – zagadnienia procesowe

Wydawanie opinii przez rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne stanowi w świetle opiniowanego projektu jedno z ich podstawowych zadań. Projekt nie zawiera unormowań procesowych dotyczących tego rodzaju dowodu. Dlatego należy zasygnalizować pojawiające się w tym zakresie wątpliwości, które przemawiać mogą na rzecz rozszerzenia projektowanej nowelizacji.

Kodeks postępowania cywilnego (k.p.c.) nie zawiera unormowania odnoszącego się bezpośrednio do dowodu z opinii rodzinnego ośrodka diagnostycz-

nie szerszy i obejmuje różnego rodzaju zagrożenia dobra dziecka, niekoniecznie związane z ryzykiem jego demoralizacji.

²⁷ Por. J. Ignatowicz [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2003, s. 70–71.

²⁸ Taka propozycja została sformułowana w opinii Sądu Najwyższego – Biura Studiów i Analiz z 1 grudnia 2014 r., BSAI-021-360/14, s. 5–6. W opinii tej słusznie zwrócono uwagę na to, że zbyt wąskie określenie usytuowania ustrojowego rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych może stanowić w przyszłości pretekst do podważania legalności wydawanych przez te ośrodki opinii.

no-konsultacyjnego. W art. 278–291 k.p.c. określone zostały zasady przeprowadzania dowodu z opinii biegłego. W piśmiennictwie wskazuje się, że: *opinią biegłego jest tylko opinia złożona przez osobę wyznaczoną przez sąd, który uprzednio wydał postanowienie w przedmiocie dopuszczenia tego dowodu i wyznaczonemu biegłemu określił przedmiot i granice, w jakich biegły ma się wypowiedzieć*²⁹. Ponadto art. 282 k.p.c. wymaga złożenia przez biegłego przyrzeczenia przed wszczęciem przez niego czynności³⁰. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że sądy, dopuszczając dowód z opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego, nie określają konkretnych osób sporządzających tę opinię. Obowiązujące i projektowane przepisy nie wymagają, aby pracownicy RODK wpisywani byli na listę biegłych sądowych. Dowód z opinii ośrodka nie podlega również unormowaniu art. 290 k.p.c. (opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego). W tym zakresie przywołać należy postanowienie Sądu Najwyższego z 19 sierpnia 2009 r., w którym zawarte zostało stwierdzenie, że: *podstawowym kryterium pozwalającym dany podmiot uznać za instytut, na gruncie omawianego unormowania, jest prowadzenie przez niego badań naukowych*³¹. Wątpliwości dotyczące charakteru i możliwości wykorzystania opinii rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych wzmacnia teza, zawarta w wyroku Sądu Najwyższego z 22 lutego 2008 r., o brzmieniu następującym: *Ustalenia, wymagające wiadomości specjalnych, aby mogły stać się składnikiem materiału dowodowego poddawanego ocenie, muszą przybrać formę określoną w art. 278 i nast. k.p.c., to znaczy postać opinii biegłego (biegłych) lub odpowiedniego instytutu*³².

Dopuszczalność dowodu z opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego nie budzi wątpliwości w sprawach nieletnich³³. W pozostałych rodzajach spraw może wynikać z konstrukcji otwartego katalogu dowodów, którą posługują się przepisy procedury cywilnej, w szczególności art. 309 k.p.c. dopuszczający możliwość posłużenia się innymi środkami dowodowymi i stosowania do nich odpowiednio przepisów o dowodach³⁴. Istotne znaczenie w omawianym kontekście przypisać należy również zasadzie swobodnej oceny dowodów. W piśmiennictwie przyjmuje się, że wszystkie środki dowo-

²⁹ T. Żyznowski [w:] *Komentarz do art. 278 k.p.c.*, LEX.

³⁰ W wyroku z 29 września 2010 r. Sąd Najwyższy wyraził następujący pogląd: *Złożenie przez biegłego przyrzeczenia dopiero po złożeniu opinii na piśmie, ale przed zakończeniem czynności biegłego w danej sprawie, nie pozbawia tej opinii wartości dowodowej*, sygn. akt V CSK 29/10, M.P. 2011, nr 22, Legalis 367092.

³¹ Sygnatura akt III CSK 7/09, OSG 2010, nr 10, poz. 71, s. 16, Legalis 264555.

³² Sygnatura akt V CSK 432/07, OSNC – Zb. dodatkowy 2008, nr D, poz. 119, s. 135, Legalis 114963.

³³ Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich przewiduje odpowiednie stosowanie wskazanych enumeratywnie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o dowodzie z opinii biegłego.

³⁴ Por. T. Demendecki [w:] *Komentarz do art. 309 k.p.c.*, LEX.

dowe mają charakter równorzędny, przy czym dowód z opinii biegłego nie ma uprzywilejowanej pozycji z punktu widzenia oceny jego wiarygodności i mocy dowodowej³⁵.

Przedstawione wyżej wątpliwości zdecydowanie przemawiają na rzecz nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, polegającej na wprowadzeniu do kodeksu przepisu (lub przepisów) przewidującego wprost dowód z opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego. W przywołanej wyżej opinii Sądu Najwyższego – Biura Studiów i Analiz z 1 grudnia 2014 r., jako możliwe warianty tych zmian słusznie wskazano dodanie nowego przepisu art. 290a k.p.c. (290¹ k.p.c.) lub poszerzenie istniejących przepisów art. 290 i 291 k.p.c. Przedmiotem nowelizacji byłoby zrównanie opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego z opinią instytutu naukowego lub naukowo-badawczego i co za tym idzie – opinią biegłego. Wydaje się, że konieczne byłoby również doprecyzowanie wątpliwości odnoszących się do wymogu składania przyrzeczenia przez osoby wydające opinię. Postulat spójności systemowej oraz funkcje pełnione przez pracowników rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych, które mają charakter pomocniczy względem wymiaru sprawiedliwości, przemawiają na rzecz wprowadzenia odpowiedniej regulacji. Przyrzeczenie mogłoby być składane przy okazji rozpoczynania pracy w ośrodkach. Przepis Kodeksu postępowania cywilnego mógłby przewidywać, że przyrzeczenie biegłych z rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych składane jest na zasadach określonych w przepisach określających zasady działania tych ośrodków. Rotę przyrzeczenia oraz tryb jego składania określałyby te przepisy.

Inne uwagi

Projektowana ustawa przewiduje tryb konkursowy zatrudniania kierownika rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego (art. 157c) oraz pracowników ośrodków (psychologów, pedagogów i lekarzy – art. 157i). Z art. 157f wynika, że kierownik RODK uczestniczy w realizacji zadań diagnostyczno-opiniodawczych, poradnictwie i konsultacjach, a więc wykonuje zadania specjalistów. Wśród wymagań, które musi spełnić osoba zatrudniona na stanowisku kierownika, wymieniony został 5-letni staż pracy zgodny z wykształceniem w zakresie psychologii lub pedagogiki w pełnym wymiarze godzin (art. 157c § 2 pkt 3). Z kolei specjalista musi wykazać się co najmniej 3-letnim stażem pracy w poradnictwie rodzinnym lub z młodzieżą społecznie niedostosowaną (art. 157i § 2 i 3). Literalne odczytanie projektowanych przepi-

³⁵ M. Jaślikowski [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk (red.), Warszawa 2010, s. 210.

sów prowadzi do wniosku, że kierownik ośrodka nie musi spełniać wymogów stawianych specjalistom, mimo pełnienia takiej funkcji – staż pracy zgodny z wykształceniem w zakresie psychologii lub pedagogiki nie musi bowiem oznaczać pracy w poradnictwie rodzinnym lub z młodzieżą społecznie niedostosowaną (np. gdy chodzi o pracowników naukowych, psychologów biznesu, sportu). Jako nieprecyzyjny należy ocenić przepis art. 157c § 2 pkt 6, mówiący o „doświadczeniu” w pełnieniu funkcji biegłego. Należałoby również rozważyć, czy wymóg niekaralności (art. 157c § 2 pkt 4) nie powinien być sformułowany w odniesieniu do specjalistów.

W art. 157h określone zostały zadania rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych. W kontekście tego przepisu niejasny i logicznie wadliwy wydaje się proponowany art. 157g. Przepis ten określa zakres działalności ośrodków przez wskazanie poszczególnych przypadków diagnozowania, poradnictwa i opieki specjalistycznej. Można wskazać następujące mankamenty art. 157g:

- pkt 4 pod względem zakresowym częściowo obejmuje pkt 2 i 3 i w tym sensie jest niespójny z art. 1 k.p.c. zawierającym definicję legalną spraw cywilnych,
- w pkt 1, 2 i 3 posługuje się pojęciem opieki specjalistycznej, podczas gdy w art. 157h, inaczej niż w obowiązującej regulacji (§ 14 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji i zakresu działania rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych), nie przewiduje się takiego zadania,
- pkt 2 mówi o wydawaniu opinii na potrzeby postępowań rozwodowych i dotyczących separacji, a jednocześnie wymienia „kwestie dotyczące kontaktów”, które są elementem rozstrzygnięcia w tych sprawach,
- wydawanie opinii dotyczących kontaktów z dziećmi ograniczone jest do „kwestii spornych”, co nie do pogodzenia jest z zasadą ochrony dobra dziecka i zasadą działania sądu opiekuńczego z urzędu,
- pkt 3 odnosi się tylko do spraw opiekuńczych dotyczących władzy rodzicielskiej – nie zostały wymienione sprawy dotyczące kontaktów; zawarte w pkt 2 określenie „kwestie dotyczące kontaktów” sugeruje, że chodzi w tym wypadku o rozstrzyganie o kontaktach przy rozwodzie i separacji, których dotyczy ten przepis (pkt 2),
- kazuistyczny sposób regulacji zastosowany w art. 157l spowodował zapewne, że zapomniano uwzględnić w nim rozstrzygania o władzy rodzicielskiej w postępowaniu, którego przedmiotem jest określenie pochodzenia dziecka,
- przepis posługuje się konstrukcją katalogu zamkniętego, która prowadzi do sprzeczności z art. 157h.

Należy rozważyć rezygnację z przepisu art. 157g lub gruntowne jego prze-redagowanie. Jednocześnie katalog zadań określonych w art. 157h powinien mieć charakter otwarty. Rozwiązanie takie jest zdecydowanie wskazane, jeśli

brać pod uwagę pomocniczą funkcję rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych.

Zgodnie z art. 157f § 2 do oceny okresowej kierownika ośrodka, dokonywanej przez Ministra Sprawiedliwości, stosuje się odpowiednio przepisy o okresowej kontroli specjalistów zatrudnionych w ośrodku, dokonywanej przez jego kierownika (art. 157l w związku z art. 157f *in fine*). Nie jest jasne, według jakich zasad przeprowadzana byłaby ta ocena, skoro delegacja do wydania rozporządzenia w tej sprawie, zawarta w art. 157l § 7, dotyczy oceny specjalistów. Konstrukcja odpowiedniego stosowania przepisów nie pozwala określić podstawowych zasad dokonywanej wobec kierownika oceny, takich jak skład komisji oceniającej, podmiot rozpatrujący sprzeciw, kryteria oceny.

Wątpliwości budzi układ przepisów projektowanej nowelizacji. Między regulacjami dotyczącymi kierownika ośrodka (art. 157c–157f) a dotyczącymi zatrudnionych w nim specjalistów (art. 157i i nast.) zawarte zostały przepisy określające zakres działalności i zadań ośrodków (art. 157g i 157h). Należałoby przenieść te regulacje na początek projektowanego rozdziału i umieścić na przykład po art. 157b.

Warto również wskazać, że aż pięć przepisów dodanych do ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, umieszczonych w różnych miejscach, zawiera delegacje ustawowe do wydania odpowiednich rozporządzeń (art. 157d § 5, 157j § 5, 157k § 1, 157l § 7, 157l).

Podsumowanie

Opiniowany projekt odpowiada na pilną potrzebę określenia usytuowania rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych w systemie sądownictwa powszechnego oraz wyeliminowania pojawiających się wątpliwości i zarzutów pod ich adresem. Z tych względów proponowane zmiany zasługują na aprobatę, przede wszystkim gdy chodzi o wybór aktu prawnego, w którym powinna znaleźć się nowa regulacja (prawo o ustroju sądów powszechnych) oraz ogólne założenia nowelizacji.

Konieczne jest natomiast dokonanie odpowiednich korekt, stosownie do uwag sformułowanych wyżej. Zastrzeżenia budzi również nieuporządkowanie projektowanych przepisów. Jak się wydaje, projekt nie eliminuje wszystkich pojawiających się dotychczas wątpliwości dotyczących wykorzystania dowodu z opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego w postępowaniu cywilnym i w tym zakresie wymaga uzupełnienia.